balto lydinio, suverti ant metalo virvelės, o kryželis – vario lydinio. Mirusioji su trikotažinėmis kojinėmis bei tekstiliniais bateliais kartoniniais padais.

Visi sarkofagai su palaikais ir įkapėmis perkelti laikinam saugojimui į KM. Rengiama medžiaga jų įrašymui į kilnojamųjų kultūros vertybių registrą. Sarkofagus restauravus, jie bus grąžinti į koplyčios rūsį.

The investigation on the grounds of the chapel of Count Tiškevičius of Kretinga

In 2014, KM organised a complex investigation of the chapel-mausoleum of the Count Tiškevičius family in Kretinga by archaeologists, historians, geophysicists, anthropologists, textile experts, etc. (Fig. 4). During the field evaluation, 13.25 m^2 were excavated. It was determined that the chapel was surrounded by a support wall, the foundation of which was 60 cm thick and created using large unworked stones and fired clay bricks bound with lime mortar (Figs. 1, 2). Opposite the chapel was cobblestone paving, which is currently covered by a layer of soil. The support wall and paving were created in the late 19th century.

Four richly decorated sarcophagi made tin-plated zinc sheet metal (Figs. 5, 8, 13, 17) were discovered on platforms in the chapel's basement (Fig. 3). They contained the remains of the owner of Kretinga, Lentvaris, Užutrakis, Kairėnai, and Palanga Manors, Colonel of the Russian Imperial dragoons, Count Juozapas Tiškevičius II (Pol. *Józef Tyszkiewicz*) (1835–1891) (Figs. 14–16), his wife Sofija Tiškevičienė (1837–1919) (Figs. 9–12), his granddaughter Marija Tiškevičiūtė (1891–1896) (Figs. 6, 7), and an unknown elderly (over 50) female (1930s).

Gediminas Petrauskas,
Vykintas Vaitkevičius,
Aistė Petrauskienė,
Ernestas Kuckailis

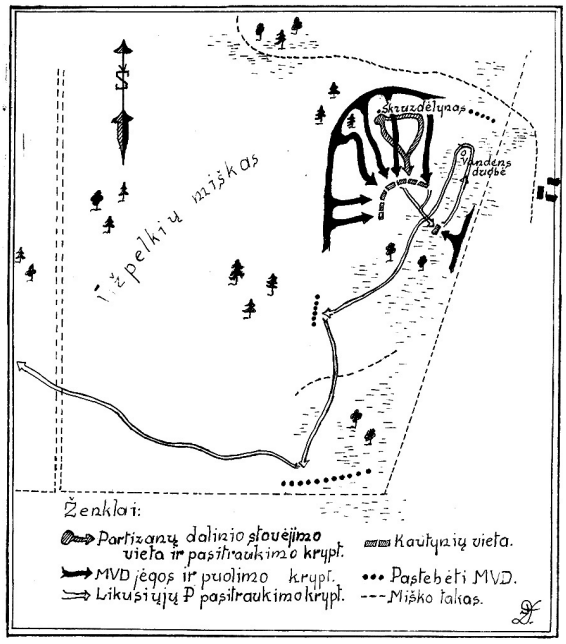
Užpelkių kautynių vietos žvalgymai

2014 m. rugpjūtį Lietuvos laisvės kovos įamžintojų sąjūdis ir VU Istorijos fakultetas surengė trečiąją akademinio jaunimo stovyklą-seminarą „Laisvės kovų atmintis“. Pirmą kartą pagrindinis jos dalyvių dėmesys buvo skirtas ne partizanų ryšininkų Sajų sodybai (UK 30371) (Radviliškio r., Grinkiškio sen.) (plačiau žr.: *ATL 2012 metais*, V., 2013, p. 642–651; *ATL 2013 metais*, V., 2014, p. 482–489), bet jos aplinkos pažinimui. Archeologinių žvalgymų – kompleksinės Balandiškio ekspedicijos metu lankyti netoli sodybos esantys kaimai ir miškai, kalbinti vietos gyventojai, ieškota žinomų ir nežinomų laisvės kovas menančių vietų. Ekspedicijoje siekta pažinti Sajų sodybos aplinką ir toliau rinkti duomenis apie laisvės kovas Grinkiškio seniūnijoje; didžiausias dėmesys buvo sutelktas į 1949 m. rugpjūčio 13 d. Užpelkių miške įvykusias kautynes. Radiniai perduoti saugoti į ŠAM.

Partizaninio karo mūšių vietos Lietuvoje iki šiol buvo žvalgytos vos kartą. 2006 m. Elena Pranckėnaitė Kalniškės mūšio vietoje (Lazdijų r.) metalo ieškikliu išžvalgė apie 5000 m^2 plotą, aptiko peilio kriaunų fragmentus, bato pasagėlę, šovinių, tūtelių ir kulkų (*LIIR*, f. 1, b. 5549). 2010 m. šio straipsnio autoriai, tyrinėdami partizanų bunkerį Daugėliškių miške (Raseinių r.), daug dėmesio skyrė bunkerio aplinkos žvalgymui. Išnagrinėjus ginkluotės radinius, juos susiejus su partizanų ryšininko

prisiminimais ir archyviniais duomenimis, buvo atkurta kautynių prie bunkerio eiga (*ATL 2010 metais*, V., 2011, p. 515–522). Šis atvejis parodė, kad mūšių vietos turi būti tiriamos bendradarbiaujant archeologams, istorikams, karo strategijos ir ginkluotės žinovams.

1949 m. rugpjūčio 13 d. Užpelkių miške įvyko Vyriausiosios partizanų vadovybės narių susitikimas. Agentui *Zilionui* pranešus apie miške aptiktą partizanų stovyklą, MGB kariuomenė surengė karinę čekistinę operaciją. Per kautynes žuvo Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Tarybos prezidiumo nariai, 1949 m. vasario 16 d. Deklaracijos signatarai Petras Bartkus *Žadgaila* (g. 1925 m.) ir Bronius Liesis *Naktis* (g. 1922 m.),

1 pav. Partizano L. Mingilo Džiugo nupiešta Užpelkių kautynių schema (apie 1949–1950 m.; LYA, f. K–5, ap. 9, b. 6, l. 56).

Fig. 1. A diagram of the Battle of Užpelkiai drawn by the partisan, L. Mingilas Džiugas (circa 1949–1950).

Prisikėlimo apygardos štabo viršininkas Vytautas Šniuolis *Svajūnas* (g. 1924 m.), partizanai *Aitvariukas* ir *Girėnas*. Iš apsupties sėkmingai pasitraukė Viktoras Šniuolis *Vytvytis* (1925–2011), kuris rizikuodamas gyvybe iš kautynių lauko išnešė sunkiai sužeistą Lauryną Mingilą *Džiugą* (1926–1953); partizanų *Laputės* ir *Sakalo* likimas nežinomas (Šniuolis V., Jų akis bučiavo gintarinė žemė, *Laisvės kovos Prisikėlimo apygardoje*, V., 1999, p. 262–264). Duomenų apie Užpelkių miške vykusias kautynes teikia operatyvinės tarybų saugumo bylos, partizanų žvalgybos duomenys, kautynių dalyvių L. Mingilo ir Viktoro Šniuolio raportai bei pastarojo partizano prisiminimai.

Menamą partizanų žūties vietą Užpelkių miške nuo 1999 m. ženklina kvartalinės linijos pašonėje miško jaunuolyne pastatytas tipinis betoninis atminimo ženklas (LKS 94 X 6165505; Y 477144). 2012 m. Balandiškio ekspedicijos metu paminklo aplinka buvo patikrinta metalo ieškikliu, tačiau jokių radinių, kuriuos būtų galima sieti su kautynėmis, neaptikta. Tai sukėlė abejonių dėl mūšio ir partizanų žūties vietos. Jos paieška – 2014 m. žvalgymų Užpelkių miške tikslas. Kartu ekspedicijoje buvo kuriama partizaninio karo kautynių vietų – naujausiųjų laikų konfliktų archeologijos objekto tyrimų metodika.

Prieš pradedant žvalgymus buvo apibrėžtas paieškų plotas. L. Mingilo nupieštoje kautynių schemoje (*LYA*, f. K–5, ap. 9, b. 6, l. 56) (1 pav.) atkreiptas dėmesys, kad į V nuo kautynių vietos pažymėta kvartalinė linija, Š ir P – miško keliukai, o R – sodyba, „vandens duobė“ bei pelkėtas miško plotas. Sulyginus šią schemą, 1950 m. tarybinį karinį topografinį žemėlapį (M 1: 25000), 1968 m. aeronuotrauką ir šiuolaikinę ortofonuotrauką, kautynių vieta buvo aptikta per 15 pirmųjų žvalgymo minučių.

Užpelkių kautynių vieta lokalizuota to paties pavadinimo miško R pakraštyje, kv. 26 sklype 3, 400 m į R–ŠR nuo menamą partizanų žūties vietą žyminčio tipinio atminimo ženklo, 30–150 m į P nuo miško kelio, vedančio į Andriūnų kaimą. Tai lygi, pušimis apaugusi vieta (H_{abs} 114,50–115,50 m) (2 pav.). L. Mingilo schemoje į Š nuo kautynių vietos pažymėtas miško kelias iki šiol naudojamas, punktyrinė linija R pusėje, sprendžiant pagal 1950 m. topografinį žemėlapį, schemoje žymi Užpelkių miško R ribą. Į R nuo kautynių vietos pavaizduota „vandens duobė" ir pelkėtas miško plotas, kuris pažymėtas ir 1950 m. žemėlapyje, rodo, kad tuo metu šioje vietoje buvo drėgna; tai, be abejonės, turėjo įtakos parenkant stovyklai vietą. Dabar čia sausa, o už 150 m į P–PR nuo kautynių vietos dar prieš 1968 m. buvo iškastas melioracijos griovys – bevardžio upelio kanalas. Ties kautynių vieta esantis miško R pakraštys nuo 1949 m. pakito nedaug – miško kirtimas buvo praplėstas į P pusę, tačiau partizanų stovyklos vieta nebuvo pažeista.

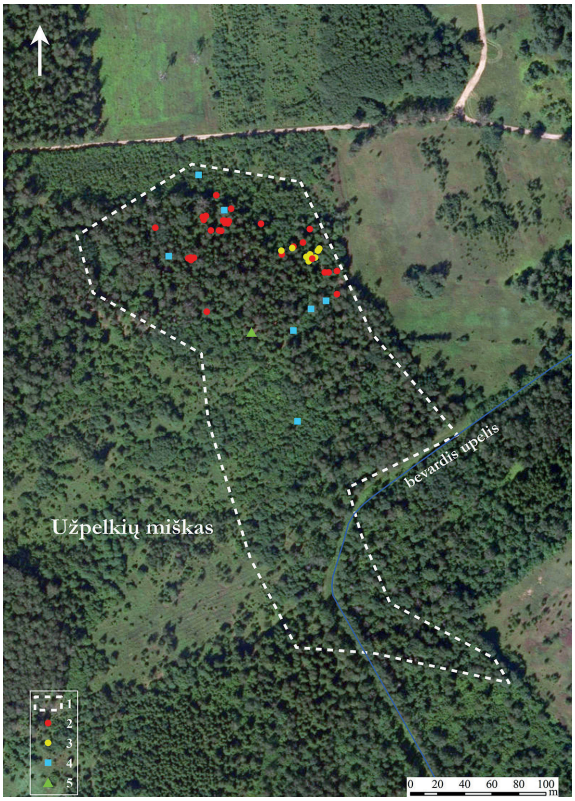
Ruošiantis žvalgymams liko neįvertintas svarbus L. Mingilo schemos orientyras – skruzdėlynas. Suradus pirmuosius kautynes liudijančius radinius, kelių metrų skersmens, apie 0,5 m aukščio skruzdėlynas pastebėtas į P nuo radinių koncentracijos. Faktą, kad skruzdėlynas toje pačioje vietoje galėjo gyvuoti 60 ir daugiau metų, dar tą pačią žvalgymų dieną patvirtino aplinkosaugininkas Giedrius Vaivilavičius.

Ekspedicijos metu žvalgytas 0,9–1,8x3,5 m dydžio netaisyklingos formos, iš Š į P ištęstas plotas; iš viso archeologinių žvalgymų teritorija apėmė beveik 5 ha, arba 50 tūkst. m^2 (3, 4 pav.). Ploto Š dalyje žvalgymų sąlygos buvo geros – šioje vietoje auga brandus pušynas, žemės paviršius atviras, neapaugęs. Kiek sudėtingiau žvalgyti buvo mišriu mišku, aukštomis žolėmis ir krūmais apaugusią ploto P dalį ir jo V pusėje plytintį miško kirtimą (remiantis 2012–2013 m. ortofotonuotrauka, tuo metu šioje vietoje dar augo miškas).

2 pav. Užpelkių kautynių vietos vaizdas žvelgiant iš PR. Kairėje pusėje matomas L. Mingilo Džiugo schemoje pažymėtas skruzdėlynas. G. Petrausko nuotr.

Fig. 2. The Užpelkiai battle site, as seen from the SE. The anthill marked in the diagram by L. Mingilas Džiugas is visible on the left.

3 pav. Užpelkių kautynių vietos situacijos planas: 1 – žvalgymų teritorija; 2 – rusiški šaudmenys; 3 – vokiški šaudmenys; 4 – kiti radiniai; 5 – skruzdėlynas. G. Petrausko brėž.

Fig. 3. Situation plan of the Užpelkiai battle site: 1 – surveyed area; 2 – Russian ammunition; 3 – German ammunition; 4 – other finds; 5 – the anthill.

4 pav. Užpelkių kautynių vietos žvalgymų akimirka. G. Petrausko nuotr.

Fig. 4. During the survey of the Užpelkiai battle site.

Ekspedicijos tikslas lėmė žvalgymų metodiką. Aptikti šaudmenys buvo fotografuojami, plane žymima jų radimo vieta, tačiau nenorint ardyti radinių tarpusavio ryšių ir konteksto, ateityje planuojant detalius kautynių vietos žvalgymus, jie buvo palikti slūgsoti vietoje. Kiti metalo ieškikliu aptikti radiniai, kurie, spėjama, gali būti susiję su partizanų stovyklaviete ir kautynėmis, paimti.

Žvalgant paieškų ploto Š ir ŠR dalis, miško pakraštyje iš viso aptikti 46 radiniai. Su kautynėmis siejami 37 šoviniai, tūtelės ir kulkos (5 pav.). Tai 20 rusiškų ir 1 vokiškas neiššautas šovinys, 4 rusiškų ir 5 vokiškų iššautų šovinių tūtelės, 4 rusiškų ir 3 vokiškų šovinių kulkos. Iš rusiškų šaudmenų atpažintas 7,62 mm kalibro revolverio *Nagant* šovinys, 7,62x25 ir 7,62x 54 mm kalibro šoviniai bei jų dalys; dar viena 1915–1916 m. pagaminta 7,62x54R kalibro šautuvo *Mosin* šovinio tūtelė yra I Pasaulinio karo laikų palikimas. Vokišką ginkluotę sudaro 9 mm *Luger* kalibro pistoleto-kulkosvaidžio MP–40 šovinio kulka, 9x19 ir 7,92x57 mm kalibro šoviniai bei jų dalys. Dėmesį atkreipia tai, kad visi vokiškų ginklų šoviniai, tūtelės ir kulkos rasti žvalgyto ploto ŠR dalyje, 30x10 m dydžio koncentracijoje.

Ankstyviausias žvalgymų metu aptiktas radinys – varinė 1901 m. Rusijos imperijos Nikolajaus II 2 kapeikų nominalo moneta, kaldinta Sankt Peterburgo monetų kalykloje. Ją pagrįstai galima sieti su netoliese buvusia eigulio sodyba – Merkiškių palivarku (priklausė

F. Belozaraitei-Montvid). 1928 m. ši paversta valstybine eiguva – Mickiškio viensėdžiu (kituose šaltiniuose vadinamas Mekiškiu). Iš kitų radinių dėmesį atkreipia 2 keturkampės amunicijos dirželių (?) sagtelės, peilio smaigalys, šukos, veidrodžio ir veidrodėlio fragmentai bei aliumininė konservų dėžutė (6 pav.). Ant jos šono įžiūrimi užrašų vokiečių kalba (?) likučiai. Šie dirbiniai ir ginkluotės radiniai kautynių vietoje sudaro vieną sąlyginę koncentraciją, tačiau dėl mažų žvalgymų apimčių atsakyti į klausimą, ar šie radiniai (išskyrus carinę monetą) susiję su partizanų stovyklaviete ir kautynėmis, šiuo metu nėra galimybės. Tikimasi, kad atsakymą galės pateikti ateityje planuojami detalūs Užpelkių kautynių vietos žvalgymai.

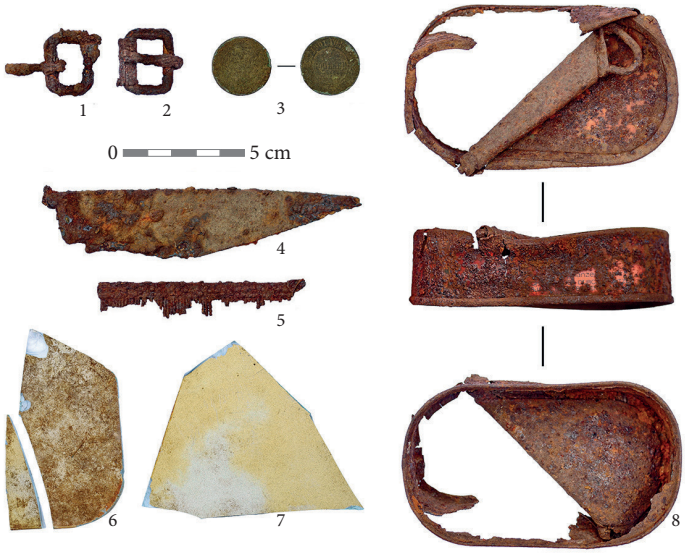
Pusantros žvalgymų dienos Užpelkių kautynių eigai atkurti nepakanka. Lieka neaišku, kodėl kautynių vietoje rasta daug nepanaudotų

5 pav. Žvalgant aptikti neiššauti 7,62x25 mm kalibro šoviniai. G. Petrausko nuotr.

Fig. 5. Unfired 7.62 x 25 mm cartridges discovered during the survey.

šovinių, be to, sunkumų kelia tai, kad 1949 m., prabėgus 5 metams nuo partizaninio karo pradžios, partizanai, kaip ir tarybiniai kareiviai, daugiausia naudojo rusišką ginkluotę. Tai apsunkina bandymą nustatyti partizanų ir

6 pav. Žvalgymų metu aptikti radiniai: 1–2 – amunicijos dirželių (?) sagtelės; 3 – moneta; 4 – peilio viršūnė; 5 – šukos; 6–7 – veidrodėlio ir veidrodžio šukės; 8 – konservų dėžutė. G. Petrausko nuotr.

Fig. 6. Finds discovered during the survey: 1–2 – ammunition belt (?) buckles; 3 – a coin; 4 – a knife tip; 5 – a comb; 6–7 – hand glass and mirror shards; 8 – the food tin.

kareivių šaudymo, puolimo bei atsitraukimo kryptis.

Apibendrinant reikia pasakyti, kad bendradarbiaujant įvairių sričių tyrinėtojams – archeologams, istorikams, karo strategijos ir ginkluotės specialistams – buvo nustatyta tiksli 1949 m. rugpjūčio 13 d. vykusių Užpelkių kautynių vieta. Ekspedicijos sėkmę lėmė pasirengimas ir komandinis darbas: išnagrinėti archyviniai duomenys, liudininkų pasakojimai ir kartografijos šaltiniai. 2015 m. Užpelkių kautynių vietos žvalgymus numatoma tęsti.

The field survey of the Užpelkiai battle site

In 2014, a group of investigators assembled by the Union of the Commemorators of the Struggle for Lithuania's Freedom (Lith. *Lietuvos laisvės kovos įamžintojų sąjūdis*) surveyed the area around the family farmstead of the Lithuanian partisan courier Sajus, which is in Balandiškis (Radviliškis District, Grinkiškis eldership). Attention was mainly focused on the search for the site of the Battle of Užpelkiai. On 13 August 1949, MGB military units organised a military–secret police operation in Užpelkiai Forest, during which five Lithuanian partisans died (and four of those who were surrounded withdrew).

During the survey, archival data, witness accounts, and cartographic sources were jointly studied by investigators from different areas: archaeologists, historians, military strategists, and weapons specialists (Fig. 1) and the precise location of the Battle of Užpelkiai was determined. Almost 5 ha were surveyed (Figs. 2–4) and 46 finds collected. The 37 discovered Russian and German cartridges, cartridge cases, and bullets are connected with the battle (Fig. 5) and in addition, one First World War Russian cartridge case was also found. Among the other finds, the 1901 Russian Empire coin, 2 square ammunition belt (?) buckles, a knife tip, a comb, mirror and hand glass fragments, and an aluminium food tin (Fig. 6) should be mentioned. These artefacts and weapons finds at the site of battle form a single conditional concentration.

Gintautas Vėlius

Karaliaus Mindaugo (Kalnų) partizanų srities štabo bunkeris

Anykščių rajono savivaldybės administracijos iniciatyva planuota rekonstruoti Butkiškio kaime (Anykščių r., Andrioniškio sen.). buvusį Šiaurės Rytų Lietuvos Karaliaus Mindaugo (Kalnų) partizanų srities štabo bunkerį. Tuo tikslu Anykščių rajono savivaldybės administracija kreipėsi į LGGRTC su prašymu inicijuoti bunkerio archeologinius tyrimus.

Bunkerio vieta yra 820 m į R nuo Anykščių ir Bažnyčios gatvių sankryžos Andrioniškyje, Andrioniškio miško pakraštyje, nedidelės kalvos PV pusėje, Butkiškio kaime buvusios sodybos teritorijoje. Dabar sodyboje pastatų nebelikę, bunkerio vieta įteisinta kaip saugoma NKVR – partizanų žuvimo vieta (UK 17259). Nuo 1947 m. bunkeris buvo Algimanto apygardos, vėliau – Rytų Lietuvos partizanų srities vadavietė. 1949 m. spalio 28 d. bunkeris išduotas ir šturmuotas gausių MGB pajėgų. Nusprendę nepasiduoti gyvi bunkeryje susisprogdino srities vadas Antanas Slučka *Šarūnas*, jo žmona, srities štabo sekretorė Joana Railaitė *Neringa* ir partizanas Juozas Jovaiša *Lokys*. Srities vado A. Slučkos *Šarūno* adjutantas Balys Žukauskas *Princas* buvo suimtas gyvas.